

הילד שהציל את הבכורים במצרים

רונן לוביץ'

הערב היה מתוח ביותר. היה זה בליל ט"ו בניסן, שנת ב' תמ"ח, 1309 לפנה"ס. שקט שרר בבית, והיה אפשר לחתוך את האוויר המתוח בסכין. היה זה שקט שאחרי הסערה, ולא פחות מכך גם שקט שלפני הלא נודע. יועד בן העשר שכב על מצע הקש שלו שהיה ספוג בריח של אש ועשן, ובאוויר עדיין נישא ריח של כבש צלוי. זמן קצר קודם לכן, בשעת בין ערביים, שחט אביו את השה שהיה קשור למיטתו במשך ארבעה ימים. יהודים רבים התקבצו אל הצד האחורי של הסמטה שהתגוררה בה משפחתו של יועד. שחיתות הפסח הרבות יצרו שלוליות של דם. אליצפן השכן סייע לאביו בהפשטת השה, ולאחר מכן הם צלו אותו שלם על ראשו, על כרעיו ועל קרבו. אביו של יועד, עדיאל, ידע שהמשפחה לא תוכל לאכול שה שלם בעצמם. כמה בשר כבר יכולים לאכול שני הורים עם שלושה ילדים קטנים. לפיכך הם נמנו מראש עם אליצפן השכן ומשפחתו לאכול את הפסח ביחד. הצלייה נעשתה ממש סמוך לבית, בין בית משפחת אליצפן לבית משפחתם. מדי פעם בפעם היה אביו של יועד נכנס לבית כדי לטפל בחפצים שרצה לקחת איתו לדרך, והיה מבקש מיועד שיעמוד בחוץ ויפקח על השה הנצלה.

שעות אחדות לאחר רדת החשכה הכריז אבא של יועד, עדיאל, שהשה מוכן וכולם מוזמנים לסעודת הפסח. הם ישבו לאכול בהתרגשות גדולה. שום דבר בארוחה הזו לא דמה לשום ארוחה שאכל יועד אי פעם בחייו. אביו ואליצפן התלבשו במיוחד, ונראו כמי שעומדים לצאת למסע ארוך. הם חגרו חגורת בד במותניהם, נעלו נעליים שלא כהרגלם להיות יחפים בארוחת הערב, ואף החזיקו בידם את מקל ההליכה שלהם בעת האכילה. חתיכות הבשר נחתכו ונאכלו יחד עם בצק שלא תפח ועם קלחי חסה, וכולם אכלו ואכלו, כאילו אין מחר. האימהות הפצירו בילדים לאכול עוד ועוד, וחזרו ואמרו שמחכה להם לילה ארוך, וכי לא יוכלו לקחת דבר מכל הבשר שיישאר. הם אכלו ואכלו, כאשר בשעת הארוחה אימא של יועד נכנסה לבית ויצאה ממנו שוב ושוב כדי להמשיך בהתארגנות למסע. אימא של יועד גם הדגישה שהיא חייבת לסדר את הבית כדי שהמצרים שייכנסו לבית אחרי העזיבה, ימצאו אותו מסודר.

כשהסתיימה הסעודה אמר אביו שהוא יטפל בשאריות של הפסח כי צריך לשרוף אותן ואסור להשאיר חתיכות בשטח. הוא אמר ליועד ולשתי אחיותיו ללכת לישון. אימו זירזה

אותם ואמרה שיש להם מעט מאוד זמן לישון ולאגור כוחות, שכן בהמשך הלילה הם אמורים לצאת למסע הארוך ממצרים לארץ כנען.

יועד נשכב על מצע הקש כשהוא אחוז התרגשות לקראת היציאה למסע. אחיותיו הקטנות נרדמו מייד, ואולם הוא ידע שהוא לא עומד להירדם. הוא שמע את הוריו מדברים בלחישות בחדר האחר ועסוקים באריזה. הוא מעולם לא ראה אותם אורזים עד אותו יום. בכל אותו היום הרגיש יועד שהוריו לחוצים מאוד למצוא כל דבר קטן שהוטמן במשך השנים בקירות הבית ובכל מיני פינות, והבין שחשוב להם מאוד לא לשכוח שום דבר. בשלב מסוים שמע יועד את הוריו מתווכחים ביניהם, כשאימו מתעקשת לקחת את כל תכשיטיה, ואביו מנסה לשכנע אותה שאין בכך טעם.

"הרי משה השליח הבטיח לנו שלפני היציאה ממצרים נקבל תכשיטים מהמצרים, הוא אמר שנקבל מהם כלי כסף וזהב ושמלות, אז מה הטעם לכל אוסף התכשיטים הדלים שלך", אמר אביו לאימו, "אלה תכשיטי עבדים שעשויים מחמר, ואין להם באמת הרבה ערך". עדיין אימו התעקשה שקשה לה להיפרד מתכשיטיה, וגם אם יהיו לה תכשיטי זהב היא תמשיך לאהוב את תכשיטי החמר שלה.

"מה כבר תעשי עם תכשיטים בכל המסע הארוך", אביו ניסה טיעון אחר, "אנחנו הולכים לחיות חודשים ארוכים בתנאי שטח, בחולות המדבר, מי בכלל יחשוב על תכשיטים במדבר?!". אבא תמיד העלה טענות הגיוניות, אך לא פעם הן היו גם מעצבנות.

אימו לא ויתרה ואמרה "אני רוצה שתבין אותי, עדיאל, זה לא עניין של ערך התכשיטים, וגם לא כמה אני אשתמש בהם, זה עניין רגשי. יש לי פה שרשרת חמר צבועה שעברה במשפחה שלי עוד מסבתא יוכבד. יש לי אצעדה שמזכירה לי את אחותי שנפטרה מעצב וכאב אחרי שהשכנה המצרית השליכה את התינוק שלה ליאור. גם הכומז כמו שאתה יודע מעלה אצלי הרבה זיכרונות. אני לא מוכנה לוותר על התכשיטים שלי, כמו שאתה לא מוותר על אוסף הסכינים שלך".

כשהבין אביו שהוויכוח שלו עלול לסכן את אוסף הסכינים שלו הוא נסוג וויתר. הוא נאלץ להסכים בעל כורחו שאימו תיקח כל תכשיט שהיא רוצה, והפטיר: "טוב, בסדר, תיקחי את כל התכשיטים שלך, אבל אני לא מוכן שתיקחי את המראות, יש גבול. אנחנו סוחבים הכול על חמורים ואין לנו עגלות להעמיס מראות". אימא של יועד לא ויתרה גם על המראות. "את שתיהן אני לוקחת", היא הכריזה, "אתה יודע טוב מאוד שרק בזכות המראות האלה יש לנו היום שלושה ילדים. איך אני יכולה להיפרד מהן?" שאלה אימו. אביו כנראה החמיץ פניו, כפי שהוא עושה כשאין לו טיעון חזק לומר, ואימו ניצלה זאת

והמשיכה: "כמו שאתה לוקח את אבן הצור הכבדה הזו, שאתה תמיד מתגאה בה ומראה אותה לכל אורח, כך אני לוקחת את המראות". שוב נאלץ אביו לוותר, והם המשיכו לארוז ולדון על כל כלי וכלי בבית האם לקחת אותו וכיצד.

יועד הקשיב לקולות ולרעשים, ולפתע חלף הרהור במוחו. הוא נזכר שאביו הסביר לו כבר לפני ארבעה ימים, בעשור לחודש, שאחרי שחיטת הפסח הוא ימרח מדם הפסח על שתי מזוזות הפתח ועל המשקוף, אך הוא לא זכר אם אביו עשה זאת. יועד זכר היטב את אגודת האזוב שאביו הראה לו, כשהסביר שבין הערביים של יום י"ד ניסן לאחר שחיטת הפסח הוא עתיד לטבול את אגודת האזוב בדם, וכמו במברשת, הוא יצבע בדם השה את המשקוף. "כך", הסביר אביו, "אהיה אשר אהיה ידע כשיצא להרוג את בכורי המצרים, שבבית הזה גרים יהודים, וכי עליו לפסוח על הבית ולא להרוג בו את הבכור". יועד תהה מדוע הקב"ה נדרש לצביעת הפתחים. מדוע הוא, שמסוגל לעבור בין בתי המצרים ולזהות מי הבכור בכל בית ולהרוג אותו, מדוע הוא זקוק לסימן של הדם. ואולם אביו, שכאילו קרא את מחשבותיו, ואולי אף התלבט בכך בעצמו, הוסיף והסביר שהסימן לא נועד למלאך אלא הוא מראה שבבית גרים יהודים מאמינים, יהודים שמוכנים להקזז מדמם למען הגאולה, ואצל יהודים כאלה אסור להרוג את הבכורים.

יועד הרהר בדם הפסח ובמזוזות המשקוף, ופתאום הכתה בו כברק המחשבה שהוא לא ראה את אביו צובע את המזוזות והמשקוף בדם. "אבא מן הסתם היה קורא לי לראות", אמר יועד לעצמו. "אני אפילו לא זוכר שראיתי את אגודת האזוב כשהתיישבנו לאכול את הבשר. נראה לי שאבא שכח", אמר יועד לעצמו.

הוא מיהר לקום ממיטת הקש וניגש אל אביו. אבא הבחין בו לאור הנר הקלוש, נתן בו מבט זועף, ועמד לגעור בו שיחזור למיטתו. אולם יועד מיהר לפנות אליו ואמר: "אבא, אתה יודע מה שכחת?" "מה שכחתי", אמר אבא, "לארוז את צעצוע העץ שלך?" "לא", אמר יועד, "שכחת לצבוע את המשקוף בדם השה". אבא קפא לרגע, ואחר אמר ברוך: "אתה צודק יועדי, ממש צודק, אני רק מסיים כאן לקפל את הבגדים והולך לעשות זאת. אתה יכול לחזור לישון בשקט, יועדי."

יועד חזר אל מצע הקש שלו כפקודת אבא, ואולם לא היה שקט כלל וכלל. הוא שכב דרוך ומתוח, ושמע את אביו מתעסק ומתעסק, אבל הוא לא שמע את דלת הבית נפתחת ולא שמע קולות מריחה של אגודת אזוב. הוא זכר כיצד אבא אמר לו אתמול שהדם נועד בשביל יועד. אבל אבא עכשיו עסוק בדברים אחרים, אולי הוא ישכח את הדם שנועד בשביל יועד.

אחרי שהרהר והתבעת שעה ארוכה קם יועד בשנית. כשאבא הבחין בו, הוא שמת מידי את הכתונת שהחזיק בה ונרתע. "אתה כל כך צודק יועדי, " אמר מבלי שיועד אמר דבר. "אני מייד ניגש לצבוע את הפתח בדם הפסח. " "אבא, " אמר יועד, "אתה זוכר שאמרת לי שבלי הדם שנועד ליועד, לא יהיה יותר יועד". "בוודאי, " אמר אבא, "אתה צודק יועד, והינה אני מטפל בזה מייד".

"אימא, " פנה אבא לאימא של יועד, "תביאי בבקשה את אגודת האזוב שהנחתי מאחורי הדלת". אימא מיהרה בבהלה, אף היא נזכרה שהדם נועד כדי להציל את יועד והביאה לאבא את אגודת האזוב. אביו מיהר אל הפתח ועבר על כל מזוזה מלמעלה למטה ועל המשקוף מימין לשמאל, וחזר ושנה ושילש. "עכשיו סוף סוף באמת תוכל לישון בשקט", אמר אבא ליועד.

יועד חזר למיטתו אף שידע שלא יוכל לישון בשקט. גם כשמעבר לקיר כבר לא נשמעו קולות, וגם כאשר שמע רעשי נחירות, הוא לא חדל מלדאוג. אולי יש עוד בכורים שאבותיהם עסקו באריזה ושכחו לצבוע בדם הפסח את מסגרת הפתח? עוד הוא מהרהר בבכורי מצרים שעומדים למות, ובכל בכורי בני ישראל שנמצאים כעת כמוהו בסכנה, ולפתע הכתה בו התובנה שאבא טרח ומרח את אגודת האזוב אנה ואנה, אבל אולי לא היה בה כל דם. בחושך הכבד ששרר בבית היה קשה להבחין בכך, אבל זה די ברור. הרי הוא אינו זוכר את אביו טובל את האזוב בדם, וגם אם עשה זאת, אולי הדם כבר התייבש ונקרש.

יועד קם בחיפזון. הוא ראה את אביו ישן בישיבה ואת אימו שוכבת במיטתה, והחליט שלא יעיר אותם. הוא ניגש לפתח ובדק: אכן לא היה כמעט שום סימן של דם על המזוזות ועל המשקוף, רק כמה טיפות שאולי ניתזו במקרה. יועד חיפש ומצא במהירות את אגודת האזוב. אחר יצא לצד האחורי של הסמטה שבה נשחטו הפסחים, לחפש את השלוליות שהדם נקווה בהן. כמה מהן כבר יבשו, ובקושי אך במאמץ רב הצליח, על אף החשכה, למצוא כמה טיפות דם, זעיר פה זעיר שם. כמה טוב שהירח מלא הלילה ואפשר לראות קצת על אף חשכת הלילה, חשב יועד בליבו. הוא הטביל ורץ, צבע ומרח, רץ רצוא ושוב כדי להוסיף עוד טיפה פה וקו שם. לבסוף החליט שיש כבר מספיק דם, וכי הוא את נפשו הציל.

אבל מה עם שאר הבכורים שהוריהם היו עסוקים וטרודים באריזות חפצים, ואולי שכחו למרוח דם על המזוזות ועל המשקופים? תהה יועד. בלא היסוס הוא יצא החוצה, רץ ועבר מבית לבית ובדק לאור הירח המלא שכל הפתחים מרוחים בדם השה. הוא ידע

שהוא במרוץ נגד הזמן. הוא לא ידע אם זו סוף האשמורת הראשונה או שהזמן הוא כבר אמצע האשמורת השנייה, והשעה כבר קרובה לחצות. יועד מיהר ורץ מפתח לפתח. ברוב הבתים היה כל הפתח אדום מדם, ואולם הוא מצא כמה בתים שבהם שכחו האבות מחמת כל הטרדות החשובות למלא אחר ההוראות, ובניהם עתה בסכנת מוות במכת בכורות. בכל בית כזה הוא דפק בדלת, ואחר נכנס וצעק לאבות לקום ולצבוע ולהציל את בניהם. בכל בית הוא העיר וצעק, העיר וגער: "קומו יהודים, עורו עורו, הצילו את בנכם הבכור, שימו דם על הפתח מלפנים ומאחור". ואחר יצא במרוצה והמשיך בדרכו לעוד בית יהודי בסכנה.

כשסיים את ריצתו הארוכה מבית לבית, וחזר מזיע ותשוש לביתו כבר החלו להישמע קולות של צעקה גדולה במצרים, כי אין בית אשר לא היה שם מת. יועד צנח מותש על מצע הקש, וידע שהלילה הזה הוא הציל את חייו וזכה להציל חיים רבים נוספים. יועד הבין והרגיש בכל עצמותיו שללילה הזה הוא נולד ונועד.

יהודים החלו לקום, שומעים את קולות הצעקה הגדולה שעולה מבתי המצרים. כל משפחה העמיסה בחיפזון רב את הבצקים והבגדים, הנשים רצו לבתי המצרים וחזרו עמוסות בכלי כסף ובכלי זהב ובשמלות, והגברים היו עסוקים בהכנת החמורים ליציאה לדרך. אולם במהלך ההתארגנות הקדחתנית שמע יועד כיצד אנשים מדברים על אותה רוח רפאים שעברה בלילה מבית לבית להזכיר לכולם לצבוע את הפתחים ולהציל את בניהם הבכורים. היו שאמרו שהיה זה בוודאי המלאך מיכאל השומר על בני ישראל. "לא מלאך אלא אליהו הנביא", אמרו אחרים. "אולי הייתה זו רוחו של אברהם אבינו, שבא לראות כיצד מתגשמת ההבטחה של הברית בין הבתרים", אמרו כמה אנשים, ויש ששיערו שהיה זה יוסף הצדיק שיצא מקברו, "הוא הביאנו למצרים, ועכשיו הוא רצה לוודא שכולנו גם יוצאים".

על דבר אחד נשמעו כולם מסכימים: כמה נורא הוא שבמקום לדאוג לחיי אדם, יש אנשים שעסוקים באריזת חפצים, דואגים לחומר וזונחים את הילדים, שקועים בענייני השעה ושוכחים ערכים נצחיים, חוזרים על פכים קטנים וזונחים את קדושת החיים.

הערת המחבר:

הסיפור שאולי התרחש במצרים ואולי לא אירע, נכתב במוצאי שבת פרשת "בא" תשפ"א כאשר אזרחי ישראל היו נתונים בסגר בשל מגפת הקורונה.

בתקשורת ובשיח הציבורי פטשו דאגה וגם טרוניה לנוכח התנהלות הציבור החרדי, שרבים ממנו המשיכו לקיים חתונות, הלוויות ואירועים רבי משתתפים אחרים למרות המגפה והפרו את ההנחיות של ממשלת ישראל.

הסיפור מוקדש לזכרם של אנשים שמסרו את נפשם על קדושת החתונות והטישים, המפגשים המשפחתיים והכינוסים המיותרים.

יהודים יקרים, היו נא מליצי יושר על האחיות והרופאים, על החיילים, השוטרים והמתנדבים ועל כל הזהירים ודואגים לשמירת החיים. מי ייתן ונדע תמיד ליישם סדרי עדיפויות נכונים המעמידים בראש את ערך החיים.